

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ В ЗУНР

УДК 78(477.8) (091) “1918/1923”

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Богдан КІНДРАТЮК

Державний вищий навчальний заклад

“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,

кафедра методики музичного виховання та диригування,

вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: bohkind@ukr.net

DOI: 10.15330/gal.32.125-142

ORCID: 0000-0002-8040-4034

Окреслено побутування в ЗУНР головних складових полінаціональної музичної культури. Її прикметою був інструментальний і вокальний фольклор українців, поляків, євреїв, вірмен, німців, угорців, ромів, ін. етносів і особливості музики етнографічних регіонів (Бойківщини, Буковини, Гуцульщини, Закарпаття, Лемкіщини, Опілля, Покуття). Музичне мистецтво успішно виконувало притаманні йому соціокультурні функції в житті цивільних і військових, соціальних прошарків, віруючих різних конфесій. Воно допомагало жити й воювати, виховувати та мобілізувати, утверджувати українство й оздоровлюватися. Закономірні дії новоствореної держави у сфері культури, зокрема мистецтва засвідчували розуміння його важливості на фронті й у тилу. У статті уточнено окремі факти з біографій діячів музичного мистецтва, авторство деяких їхніх творів.

Ключові слова: *музична культура, поліетнічність, фольклор, церковна, світська й військова музика, бідермаєр.*

Музика своєрідно відображає дух епохи, настрої в державі, прагнення її громадян, особливо в час війни. Історія ЗУНР спонукає вивчати прикмети її музичного мистецтва, його значення. Але такі занотування донедавна із-за компартійних табу залишалися невідомими, навіть, вузькому колу музикознавців. Академічна *Історія української музики* в розділі *Музична культура Західної України (1917–1941 рр.)*, авторства Юрія Булки (1937–2008), мабуть, за радянською традицією не згадала про музичне мистецтво в молодій державі¹. Хоч перед цим спогади Олександра Кошиця (1875–1944) про виступи на її теренах Української республіканської капели опублікував Микола Гордійчук (1919–1995)². Написав лише про три її концерти у Станиславові та музикування тут киянки Марії Шекун-Коломийченко (1892–1938), бандуриста-віртуоза Василя Ємця (1890–1982) в обрисах музики Галичини Мирон Черепанин³. Він, чомусь, не згадав про ЗУНР, проігнорував окреслені окремі події в її музичному житті⁴. Не написали про

¹ Булка Ю. Музична культура Західної України. *Історія української музики* : у 6 т. Т. 4 : 1917–1941 / АН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського ; редкол. Л. Пархоменко (відп. ред.), О. Литвинова, Б. Фільц. Київ, 1992. С. 545–589.

² Кошиць О. З піснею через світ. Публікація Миколи Гордійчука. *Україна*. Київ, 1989. № 28. С. 15.

³ Черепанин М. Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 1997. С. 158.

⁴ Кіндратюк Б. Сторінки історії ЗУНР в українській музичній спадщині. *Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західно-Української Народної Республіки (1–3 листоп. 1993 р.)* : матер. Івано-Франківськ, 1993. С. 120–121 ; Дмитрук С., Кіндратюк Б. Культурно-мистецьке життя ЗУНР як джерело стимулювання розвитку художньо-пізнавальних інтересів сучасних школярів. *Ibid.* С. 125–127 ; Кіндра В., Кіндратюк Б. До питання про використання матеріалів газет ЗУНР у музично-естетичному вихованні сучасних школярів. *Ibid.* С. 122–123.

нього Любов Кияновська⁵ та Стефанія Павлишин⁶. Тільки показано закладені основи окремих жанрів української музики в роки Першої світової війни (ПСВ) у нарисах мистецького життя ЗУНР в її ілюстрованій історії. Тут науковий колектив (керівник Микола Кугутяк) ретельно зібрав відомості стосовно музикування українських військових, переважно в час ПСВ, і перебування їх у полоні після існування Республіки де-факто⁷. Про виступи згаданої Капели написали Володимир Морозюк⁸ і Ганна Карась⁹. Нею окреслено віхи творчості музик у вимушеній еміграції, талант яких проявився ще в ЗУНР¹⁰. Окремі факти із життя піаніста, композитора й педагога Нестора Нижанківського (1893–1940) в її добу подав Ю. Булка¹¹. Оксана Кузьменко вивчила історію виникнення стрілецьких пісень як феномена пісенної культури українців, уточнила авторство окремих творів, зокрема написаних, як вважаємо, у Західноукраїнській Республіці¹².

Усе ж є сумніви стосовно можливості ширшого окреслення музичної культури ЗУНР, якщо зважити на її короткочасне існування, ведення нею від самого початку військових дій, зруйнованого усталеного побуту, спричиненого кількарізовим проходженням фронтів ПСВ, падіння промислового й сільськогосподарського виробництва, зменшення кількості населення через війну, епідемії, хвороби, нестачі продуктів харчування тощо. Чи було тоді до занять музикою? Але увазі до неї та потреби системного опису її характеристик у першій спробі в ХХ ст. збудувати Українську державу на теренах Буковини, Закарпаття, Східної Галичини допомагають праці й спогади діаспорних науковців Василя Витвицького (1905–1999)¹³, Михайла-Ореста Гайворонського (1892–1949)¹⁴, Ігоря Соневицького (1926–2006)¹⁵, інших дослідників. Вони привернули увагу до значущості музики, зокрема військової, творчості митців та перепетій їх долей. Це підтверджують нові факти з опублікованих недавно наукових розвідок. Бачимо відображення в мистецтві прагнення українців мати свою державу, усвідомлення потенціалу її музики, його підпорядкування веденню бойових дій, зміцнення тилу. Про роль музики у війську ЗУНР згадали його генерали¹⁶. Вивчення її періодики¹⁷, доносить особливого мовлення, музичної термінології тощо, досить важливе, з урахуванням галицької традиції швидкої реакції преси на музичні події. Тоді “газети вважали своїм обов’язком не лише подавати інформацію

⁵ Кияновська Л. Галицька музична культура ХІХ–ХХ ст. Чернівці, 2007 ; Її ж. Українська музична культура. Львів ; Київ, 2008.

⁶ Павлишин С. Музична культура Західної України 1900–1939 рр. ; Її ж. З неопублікованого : зб. ст. Львів, 2010. С. 8–85.

⁷ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Львів ; Івано-Франківськ, 2008.

⁸ Морозюк В. Капела Кошиця. *Літопис Червоної калини*. Львів, 1997. № 10–12. С. 497–501.

⁹ Карась Г. Хорова культура українців міста Станиславова з кінця ХІХ до 1939 року. *Stanisławów i ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych ХІХ і pierwszej połowy ХХ wieku : Po stronie pamięci i dialogu. T. 2 : Gospodarka, kultura, religia / red. nauk.: P. Hawrylyszyn, M. Kardas, A. Ostanek ; [з пол. пер. Н. Ткачик]. Warszawa ; Stanisławow, 2017. С. 210–211.*

¹⁰ Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття. Івано-Франківськ, 2012.

¹¹ Булка Ю. Нестор Нижанківський. Життя і творчість / Життєвий і творчий шлях. *Вікіпедія*.

¹² Стрілецькі пісні / упор. О. Кузьменко. Львів, 2005.

¹³ Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / упор. Л. Лехник. *Історія української музики : Дослідження / Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України*. Львів, 2003. Вип. 19.

¹⁴ Гайворонський М. Перша орхестра У.С.С. *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1935. № 12. С. 12–14.

¹⁵ Соневицький І. Нестор Нижанківський під час І Світової війни (рукопис). *Інститут церковної музики Українського католицького університету* (Львів). Автограф статті з архіву І. Соневицького, створеної ним на основі розмови з Євгеном Зиблікевичем (1895–1987) – Несторовим товаришем по зброї в час визвольних змагань, нам передав директор Інституту Юрій Ясіновський, за що висловлюємо йому щирю вдячність.

¹⁶ Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918–1919. Івано-Франківськ, 2018. (Серія спогадів “Звитяжці”); Гарнавський М. Спогади / пер. з нім. та ін. Володимир Бак. Івано-Франківськ, 2018. (Серія спогадів “Звитяжці”).

¹⁷ Див., приміром: Кобута Л. Пресові видання ЗУНР: специфіка функціонування та ідеологія змістового наповнення. *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність* : зб. наук. пр. Львів, 2009. № 18. С. 644–651.

про концерти і музичні вистави театрів, а й відповідно оцінювати їх мистецький рівень¹⁸. Такий звичай був серед запорок підняття музики на вищий щабель, мав неабияке значення в умовах, коли російські шовіністи вчергове твердили про відсутність українства¹⁹, а польські – про його, нібито, слаборозвинену культуру й свою, наче, *вищість*²⁰, ведення між світової спільноти ошаленілої пропаганди, спрямованої на заперечення існування взагалі української нації²¹.

У підґрунті вивчення історії ЗУНР, закладеному працями Миколи Литвина, Кіма Науменка (1930–2013)²², Володимира Великочия²³, Івана Монолатія²⁴ та інших науковців²⁵, є відомості про реалізовану тоді різними верствами населення потребу музикування. Широка історіографія подана в огляді мистецького життя Станиславова²⁶. Висвітлена його роль як третьої столиці ЗУНР²⁷. Вивчення джерел, завдяки публікації чи не вичерпної історіографії суспільно-історичних процесів у тогочасній Галичині, уможливує дослідження у сфері мистецтва, проявів складових музичної культури, розвій її окремих жанрів, відзначення їх особливостей. Актуалізує наші студії і те, що сучасне музикознавство мало б вивчати не тільки вершинні здобутки культури, а й сферу вподобань середніх прошарків суспільства²⁸.

Західноукраїнська Республіка створила умови для побутування головних складових полінаціональної музики, адже вільне використання етносами свого мистецтва вможливило проголошення рівних прав націй без різниці мови, віри, роду, стану чи статі²⁹. Тобто ще однією специфічністю музичної культури ЗУНР був безперешкодний розвиток інструментального й вокального фольклору українців, поляків, євреїв, вірмен, німців, ромів, румунів, угорців, ін. народностей і прикмети музикування кожного соціального прошарку в її етнографічних регіонах (Бойківщини, Буковини, Гуцульщини, Закарпаття, Лемківщини, Опілля, Покуття). Власності музики значною мірою виражалися місцем проживання людності, більшість якого була в селах і займалася сільським господарством (пріоритет у цьому, звісно, належав українцям). Подібно було у війську Республіки, де кількісну перевагу мали селяни.

Музичний побут сприяв тому, що діти з колисковими сприймали й виконували колядки, гагілки, обжинкові пісні тощо. Досвід участі в музично-театральних дійствах отримувався на зібраннях, де піснями, дзвоніннями й творами малярства славили Бога, у постановках вертепів, великодніх хороводах. Стимулом опанування виконавськими вміннями було очікування винагороди за колядування, щедрування. У ЗУНР зібрані таким способом кошти започатковували практику їх передачі на потреби поранених³⁰. Рівень музичної культури в краї обумовлювало те, що до ПСВ тут діяла мережа спеціальних навчальних закладів, розвивалися громадсько-

¹⁸ Булка Ю. Музична культура Західної України... С. 584.

¹⁹ Большевики на Україні. *Републіка*. Станиславів, 1919. 27 бер. (продовження). С. 2.

²⁰ У Львові. *Републіка*, 1919. 28 лют. (продовж.). С. 3.

²¹ Морозюк В. Капела Кошиця... С. 499.

²² Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1995 ; Литвин М. Проект "Україна". Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. Харків, 2015.

²³ Великочий В. Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині: 1914–1919 рр. / Прикарпат. націон. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2009.

²⁴ Монолатій І. Перша Республіка. Коломия в часи ЗУНР. Івано-Франківськ, 2017 ; Його ж. Місто двох республік і диктатури. Коломийські сцени Української революції. Івано-Франківськ, 2018.

²⁵ Лазарович М., Мельничук Б., Матейко Р. За волю й славу України. *Нариси з історії Українського Січового Стрілецтва та Української Галицької Армії*. Вид. 3-тє, доп. Тернопіль, 2015.

²⁶ Карась Г. Хорова культура українців міста Станиславова з кінця XIX до 1939 року... ; Романюк Л., Черепанин М. Музичне і театральне життя Станиславова (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Івано-Франківськ, 2016.

²⁷ Гаврилів Б., Косило М. Столиця ЗУНР в Станиславові (1919 р.) : Історико-краєзнавче ілюстроване видання. Івано-Франківськ, 2018.

²⁸ Жмуркевич З. Галицький музичний бідермаер XIX ст.: міф чи реальність. *Музична україністика : сучасний вимір* : зб. наук. ст., на пошану доктора мистецтвознавства, проф., чл.-кор. Академії мистецтв України Алли Терещенко / ред.-упор. М. Ржевська. Київ ; Івано-Франківськ, 2008. Вип. 2. С. 137.

²⁹ Про оголошення Української держави. *Діло*. Львів, 1918. 20 жовт. С. 1.

³⁰ Для оборонців Рідного Краю. Жертволюбність чортківських селян. *Републіка*. 1919. 21 трав. С. 2.

просвітницькі й музичні товариства різних етносів, творили їх композитори, виступали мистецькі гурти й окремі виконавці, публікувалися наукові студії, згуртовувалися дяки, до церковних хорів долучалися школярі, існували давні традиції домашнього музикування³¹. У всіх заможних, або як казали тоді, *порядних родин*, за спостереженнями Олександри Турянської, змалку брали уроки гри на фортепіано. Уже йшли бої у Львові, а газета *Діло* подала оголошення про можливість *вправлення на фортепяні*³². Окрім нього, музикували на альті, віолончелі, гітарі, мандоліні, скрипці, цитрій, інших інструментах. Гра на них, як і спів, стали традиційними чи не в кожній родині. Часто пісні виконували під акомпанемент гітари. В УСС вона, як зауважив Зеновій Лисько (1895–1969), стала справжнім *польовим інструментом*³³. Очевидно, в Українській Галицькій Армії (УГА) вона теж була затребуваною.

Українці раділи проголошенню ЗУНР, переживали загальне душевне піднесення, їх надихали повідомлення про події в Наддніпрянській Україні, універсали її Центральної Ради, вісті про визволення з-під московської окупації, сприйняття майоріння свого національного прапора. На другий день після захоплення Львова українськими військовими в церквах краю били у дзвони, навіть, як здавалося, вони інакше звучали; храми наповнювалися людьми. Завзятіше співалося: *А ми тую червону калину підійmemo...*³⁴.

Особливе місце в культурі ЗУНР мала церковна музика (богослужбовий спів, гра органа, дзвоніння). Вона допомагала славити Бога, вірити в нього, вимолювати краще життя. Співаки, приміром, учні семінарії під орудою учителів, виконували при частих тоді погребях псалми. Запорукою розвитку церковного мистецтва було обговорення задумів реформ, згуртування священиків, обговорення питань покращення умов для їх роботи тощо. Публікувалися проекти змін у діяльності духовенства³⁵, планувалася відбудова зруйнованих храмів³⁶. Їх значення розумів ворог. Газети писали, що поблизу Ковеля та Володимира-Волинського польські збройні банди знищували: “все, що українське, що міг зробити за рік праці український уряд... Не казками є такі річи, як підпал українських церков, замкнення всіх без різниці типу шкіл, арештування українських діячів і т. ін.”³⁷. Звісно, що серед знищених храмів і дзвіниць були архітектурні пам’ятки, а поміж значимих постатей – священики. Звукове довкілля внаслідок строгих австрійських реквізицій дзвонів (залишали тільки дуже давні ідіофони) утратило домінуючий феномен організації простору на засадах сакральності – пишні канонічні дзвоніння. Їх благовістнування замінили вдаряннями в била, клепала. Продовжували звучати з веж годинникові дзвони. Під їх музику з четвертої години 1 листопада 1918 р. у Львові українські військові загопи займали стратегічні об’єкти, а вдень удари часоміра провадили підняття на ратуші синьожовтого прапора. Биття таких дзвонів супроводжувало віча. Укорінення дзвонінь підтверджує, приміром, згадка про сполошну музику дзвонів у газеті *Голос Поділля*, де уряд звернувся до населення із закликом “Український народ! Бийте у дзвони на всенародну тривогу і кличте всіх до оборони”³⁸. Чимало видань називалися *Дзвін*. Він звучав на Софіївській площі Києва при проголошенні 22 січня 1919 р. Акта Злуки ЗУНР і УНР, що бачимо в кінохроніці. Ударяння настінних і підлогових годинників відміряли час в окремих помешканнях.

Узвичасно українці Галичини величаво відзначали свої свята. До їх програми входило відправлення богослужіння декількома священиками й дияконами, *промовляння* громадських діячів, спів присутніми національного гімна. Тяглість таких торжеств укріплювалася в ЗУНР.

³¹ Романюк Л. Історичне підґрунтя формування мистецького життя Станиславова в культурному просторі Галичини другої половини XIX – першої третини XX ст. *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*. Івано-Франківськ, 2012. С. 119–205.

³² Оголошення. *Діло*. Львів, 1918. 14 лист. С. 4.

³³ Великий співак “Червоної Калини”: зб. пісень / ред. З. Лисько. Львів, 1937. С. 79.

³⁴ Монолатій І. Місто двох республік і диктатури. Коломия в часи ЗУНР С. 20, 73, 86–87.

³⁵ Шумський Л., о. З духом часу. Погляд на справу духовенства. *Републіка*. 1919. 28 лют. С. 3 ; 1 бер. (закінч.). С. 3 ; Зїзд українського католицького духовенства Західньої Области. *Републіка*. 1919. 20 трав. (продовж.). С. 3.

³⁶ Лучків В. Зїзд українських інженірів в Станиславові. *Републіка*. 1919. 7 бер. С. 3.

³⁷ З північно-західного польсько-українського фронту. *Републіка*. 1919. 14 бер. С. 2.

³⁸ Лазарович М., Мельничук Б., Матейко Р. За волю й славу Україні... С. 280–281.

Коли з проголошенням української державності в Коломиї молилися за душі убієнних, то зібрання виявилось *торжественним*: “Дев’ять священників, два диякони, хор жіночої семінарії”³⁹. У містечку Перегінське запам’ятався перший Великдень у новій Республіці: “Священик убрався в новий синій фелон із золотими цвітами. На хорах співали *Боже, великий, єдиний... і Ще не вмерла...*”⁴⁰. Навіть відступаючі армії УНР 22 листопада 1920 р. виконали гимн біля Збруча в околицях Волочиська; стали на коліна, почали цілувати землю. За командою піднялися та “залунала в останнє, під акомпанімент большевицьких скорострільів, вільна пісня вільного козацтва на Рідній Землі “Ще не вмерла Україна”⁴¹.

УГА ділилася на два відділи (оперативний і організаційно-матеріальний). В останньому був підвідділ польового духовенства. Воно налагоджувало виконання сакральних піснеспівів, зокрема тих, що звучали на похоронах при відспівуванні вбитих чи померлих від ран вояків. Серед державних нагород передбачили орден *Хрест* для духівників⁴². Про значення богослужінь для вояків свідчить те, що першого червня 1919 р. артилерія УГА сильно обстрілювала Нижнів (Тлумаччина), особливо костел, оскільки стало відомо про заплановане на неділю відвідання храму польськими військовими⁴³. У червні того ж року в церкві села Залісся, що за Чортковом, бригадний духівник о. Лучинський правив Службу Божу. У заповненому вщент стрільцями й старшинами храмі вони молилися “широ і горячо, як ніколи”⁴⁴. Значення церковних хорів підтверджується практикою їх заборони польською воячиною на окупованих теренах, особливо тоді, коли хоронили українських вояків⁴⁵.

Серед музичних жанрів найбільш популярною була пісня. Вона не тільки відтворювала життя людей: історичні події, побут, роздуми тощо, зміцнювала дух етносів у скрутні часи, а й допомагала людям вірити в краще майбутнє, зокрема українцям у незалежність своєї держави. Зазвичай у вокалістів Галичини були популярними для виконання традиційні її музичні жанри – духовні й світські хори, ансамблі, солоспіви, обробки народних пісень не тільки українських, а й інших народів⁴⁶. Членами хорових гуртів була, як правило, свідомо, соціально активна молодь. Учасник листопадового чину на Збаражчині Іван Хрін занотував події 31 жовтня 1918 року, зокрема як о. Степан Тесля прийшов до голови читальні *Просвіти* в с. Базаринці й попросив зібрати “ввечері збори управи й запросити на них найвизначнішу молодь – хлопців з аматорсько-співацького гуртка, як також військових, що були на відпустках”⁴⁷.

У нових умовах спалахнуло публічне музикування українців. Набули особливої актуальності твори громадянсько-патріотичного спрямування. Вони звучали у виконанні українців на вічах. Таке зібрання 3 листопада 1918 р. відбулося в Чернівцях⁴⁸. У травні 1919 р. після віча в Чорткові “рушили учасники походом через місто, співаючи патріотичні пісні”⁴⁹. Подібні свої твори виконували інші етноси у важливі для них моменти. Музика допомагала одним підсилювати радість перемоги, відзначати тріумф, а інших повідомляла про окупацію. Уночі з 10-го на 11-те січня 1919 р. військо поляків відкинуло українські частини з-під Львова й *умашерувало* в місто *зі співом та музикою*⁵⁰.

Особливу роль мав спів серед українського війська. Він був серед засобів зміцнення його духу. При від’їзді на війну галицькі стрільці під час прощання з рідними узвичаєно вико-

³⁹ Монолатій І. Місто двох республік і диктатури. Коломия в часи ЗУНР... С. 19–20, 97.

⁴⁰ Костюк В. ЗУНР у спогадах письменника Осипа Мошури... С. 119.

⁴¹ Лещинин Д. Катастрофа армії У.Н.Р. *Український голос / Ukrainian voice*. Вінніпег, Ман, 1925. 19 серп. С. 3.

⁴² Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923.. С. 283.

⁴³ Карпинець І. Історія 8-ї Галицької Бригади. III. Б. Перший відворот У.Г.А. *Літопис Червоної Калини*. 1935. № 12 (закінч.). С. 23.

⁴⁴ Лазарович М., Мельничук Б., Матейко Р. За волю й славу України... С. 133.

⁴⁵ Литвин М. Проект “Україна”... С. 124.

⁴⁶ Кияновська Л. Галицька музична культура XIX–XX ст... С. 164.

⁴⁷ Лазарович М., Мельничук Б., Матейко Р. За волю й славу України... С. 93.

⁴⁸ Ботушанський В. Участь буковинців у процесі творення Української державності (1918–1919)... С. 8.

⁴⁹ Віча. *Републіка*. 1919. 18 трав. С. 2.

⁵⁰ Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918–1919... С. 32.

нували популярну в той час пісню *Коню мій вороненький...*⁵¹, а підрозділи УГА на маршах – похідні пісні. Своєрідно співали музичний твір січовиків про славу Маківку в грудні 1918 р. під час марширувань Коломиєю вояки сформованого з місцевих євреїв *Куреня помсти*⁵². У такій ходьбі хвацько виспівував не тільки цей підрозділ. У місті часом виконувалися московські пісні (*Чубарики-чубчики, Соловей-пташечка, Яблучко* й ін.). Щоправда, коломийці сприймали їх з осудом і газети швидко зреагували на такий чужинський репертуар. У дописах гостро критикували те, що горланили “поворотці з московського полону або зо східнього фронту. Але потім уже всі співали тільки українських маршових пісень”⁵³.

У добу революцій кожен, зазвичай, проходить через випробування голодною повсякденністю, суворим побутом, участю у військових діях. Це міняє траєкторії життя. Подібно було з митцями, активними учасниками боротьби за незалежність України. Їх обдарування знаходили застосування в мистецькій творчості. Під враженням участі у військових діях щиро, швидко й точно відображалися їх перипетії. Так виникло широке коло стрілецьких пісень як унікальних перлин української музики. Їх масив В. Витвицький поділив за змістом і призначенням “на чотири групи: бойово-патріотичні, жалібні, любовні і жартівливі”⁵⁴. Подібно пісні, що виконувалися в УГА, упорядковують на похідні, бойові, історичні, любовно-побутові⁵⁵.

У ЗУНР не тільки популяризувалися пісні Легіону Українських січових стрільців (УСС), з якими вони пройшли фронти ПСВ, а й виконувалися вокальні твори, що виникли у зв’язку з подіями на українсько-польському фронті. Після евакуації українського війська з Львова в листопаді 1918 р. створили групи *Схід, Старе Село, Південь, Північ*, ін. Про одну з них у січні 1919 р. Лев Лепкий (1889–1971) написав пісню *Група Схід*. Ця композиція, як і другі стрілецькі твори, допомагали в боях із переважаючими силами поляків. Серед таких пісень пори ЗУНР авторства Л. Лепкого є інші. Ним добре відображено у вокальній композиції *Ми йдемо вперед* бойовий дух УГА, його піднесення у вояків під час їх Чортківського наступу⁵⁶.

Іноді слова майбутніх пісень створювалися в один час, а мелодії – пізніше. Ще 1910 р. Богдан Лепкий (1872–1941) написав вірш *Журавлі* й тільки напередодні ПСВ його брат Левко створив до поезії мелодію. Так появилася пісня *Видиши (чуєш), брате мій*, яку виконували в пору жалоби й туги, особливо коли прощалися з полеглим над їх могилами⁵⁷. Словесний текст пісні *Їхав стрілець на війноньку*, як вважають, склали в Пресовій Квартирі УСС у Тудинці над Стрипою наприкінці 1915-го р., а пізніше підібрали мелодію для твору, що став популярним “по обидва боки Збруча у війську та серед народу”⁵⁸. Текст пісні *Ми йдемо в бій* Роман Купчинський (1894–1976) написав 1917 р. над Ценівкою, а мелодію – М. Гайворонський після переходу стрільців за Збруч⁵⁹. У той же час Р. Купчинський створив поезію *Ой зацвіла черемха*, а мелодію до неї написав Антін Баландюк (1893–1953) тільки 1920 р. в полоні у Тухолі на Поморю. Цього ж року Р. Купчинський у Києві в пісні “*Засумуй, трембіто*” відобразив лихоліття УГА в чотирикутнику смерті (“*Засумуй, трембіто, та по всьому світу, Що не стало Україні сорок тисяч цвіту. Засумуй, трембіто, та на всі Карпати, Щоб не ждали сина з війська ні отець, ні мати*”). Щоправда, В. Витвицький переконаний, що пісню створили Р. Купчинський і Н. Нижанківський⁶⁰. Однак, у *Великому співанику “Червоної Калини”*, як і мережі Інтернет, чомусь, вважається, що авторство належить тільки Р. Купчинському. Є чимало пісень, коли їхнього поета й композитора не вдається встановити. Серед подібних музичних композицій стрілецького пісенного літопису був вояцький твір Р. Купчинського й Л. Лепкого, який аноніми, як вважає О. Кузьменко, переробили

⁵¹ Лазарович М., Мельничук Б., Матейко Р. За волю й славу України... С. 123.

⁵² Монолатій І. Місто двох республік і диктатури... С. 40.

⁵³ *Ibid.* С. 145.

⁵⁴ Витвицький В. Стрілецька пісня. *Літопис Червоної калини*. Львів, 1997. № 10–12. С. 495–496.

⁵⁵ Бемко В. Листопадові події в Коломиї. *Літопис Коломийський* / ред. М. Арсак. Коломия, 1991. С. 23.

⁵⁶ Великий співаник “Червоної Калини”: зб. пісень / ред. З. Лисько. Львів, 1937. С. 21.

⁵⁷ Витвицький В. Стрілецька пісня... С. 494.

⁵⁸ Великий співаник “Червоної Калини”... С. 27.

⁵⁹ Проект “Українські пісні”. URL: <http://www.pisni.org.ua>”.

⁶⁰ Витвицький В. Борис Максимович. *Василь Витвицький. Музикознавчі праці. Публіцистика...* С. 326.

в окремі пісні *Із-за гори високої* та *Поспішають галичани* (розповідається про перехід за Збруч і здобуття в серпні 1919 р. Києва). Іноді вірші, що могли стати вокальними творами, друкували без відомостей про автора. При цьому особливу вагу мали прислані з фронту⁶¹.

Серед імпульсів до створення пісень був не тільки відгук митців на певні події, а й враження від значимих осіб. Свого улюбленого “команданта осаула Кравса [Антін, 1871–1945] охрестили стрільці українським назвиськом та й співають про него пісню, на нуту [ноту, мелодію. – Б. К.] “Гей ти тату, тату наш”⁶². Пісню *Ірчик* Р. Купчинський написав у Чернятині біля Жмеринки в 1920 р. та присвятив хорунжому УСС Мирославу Ірчану⁶³ (1897–1937).

Окрім авторських пісень виконували перероблені народні твори. У кінноті УГА змінили один із них – “*Ой у полі верба*”, й залюбки співали. Із великим задоволенням в армії ЗУНР виконували вояцьку пісню “*Бистра вода*”, фольклорні твори “*Коло млина яворина*”, “*Ой, у полі нивка*”, “*Ой любив, та кохав*”⁶⁴.

Спів був складовою взаємодії вояків. Коли підрозділи УГА відступали з-під Стрия, то в Дрогобичі генерал Михайло Омелянович-Павленко (1878–1952) почув, що “здалека доносилася пісня. Це було скріплення”⁶⁵. Таке своєрідне повідомлення про появу резервних частин дозволило командуючому впевненіше казати старшинам, коли проходив уздовж стрілецьких лав, що йде підмога. Аргумент про значення музики знаходимо ще в спогадах про весну 1919 року (їх підрозділ має назву *Тяжкі дні У.Г.А.*). Тоді з розчаруванням дізналися про підтримку Антантою поляків і дух українців дещо підупав. При цьому М. Омелянович-Павленко слушно зауважив: “Армія – це живий організм, що – як й одиниця – радіє, страждає, захоплюється добрим перебігом подій та огортається сумом, коли нищаться її здобутки”⁶⁶. Тому вирішили, “дати боевим частинам необхідний відпочинок. Для цього уряджено в припіллях Бригад пункти часового спочинку з лазнями, церквами, розвагами та ін.”⁶⁷

Широкому функціонуванню духових (трубних) оркестрів у ЗУНР, їх вельми гучної, як на той час, і, зазвичай, заворожуючої музики, посприяло побутування такого мистецького гурту в УСС із кінця літа 1915 року. Інструменти для оркестру вдалося роздобути завдяки допомозі священика Селянського в селі Вовчинці (із 1982 року в складі Івано-Франківська). Колектив під керівництвом М. Гайворонського й Романа Лесика успішно виступав аж до листопадових подій 1918 року: грав на фронті й у тилу, при вправах і переглядах військ, концертував між австрійськими, мадярськими й німецькими частинами, у Станиславові (навіть у церкві), інших містах України. Усюди гру галичан зустрічали привітно, а їх оркестр став “живим великим пропагандивним чинником”. Відповідно в “музикантів була охота до праці й амбіції”⁶⁸. Наступний оркестр створили при вишколі УСС навесні 1918 р. під орудою Богдана Крижанівського. Після кількох місяців самостійного функціонування мистецької гурти, уже в Центральній Україні, злилися. Третій оркестр цього Легіону організували на початку наступного року⁶⁹. Щоправда, зі спогадів М. Гайворонського не просто догадатися місце народження третього музичного колективу. Мабуть, там, де тоді були УСС.

Новостворені українські військові духові оркестри потребували сучасного репертуару. Тому М. Гайворонському в роки ПСВ довелося відразу “за браком нашої літератури для трубної оркестри ... інструментувати все, що для того ... надавалося. Це я робив і komponував”⁷⁰. За відомостями літописця стрілецтва Осипа Думіна (Думин, 1893–1945), М. Гайворонський “зінструменталізував майже всі відомі стрілецькі пісні”⁷¹. Пізніше оркестри в ЗУНР, мабуть, ви-

⁶¹ Боевий марш. *Стрілець*. Станиславів, 1919. 19 бер. С. 1.

⁶² Новинки. *Надністрянські вісти*. Станиславів, 1919. 20 січ.

⁶³ Великий співаник “Червоної Калини”... С. 78.

⁶⁴ *Ibid.* С. 24–27, 44–46.

⁶⁵ Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918–1919... С. 131.

⁶⁶ *Ibid.* С. 124.

⁶⁷ *Ibid.* С. 125.

⁶⁸ Гайворонський М. Перша оркестра У. С. С... С. 14.

⁶⁹ *Ibid.* С. 12.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Лазарович М., Мельничук Б., Матейко Р. За волю й славу Україні... С. 42.

конували марші М. Гайворонського “Перший стрілецький похід”, “Другий стрілецький похід”, “Стрипа”, “В дорогу”, “Їхав козак”. Водночас, напевно, грали багато творів, ноти яких привезли ще в роки РСВ зі Стрия, де до неї духовий оркестр мав поважну нотну бібліотеку. Після загибелі Республіки частина нот, як стало відомо, попала в руки більшовиків, друга – до поляків, дещо привезли з походів Г. Іванів і П. Кігічак у Стрий. Пізніше партитури кращих творів, передовсім стрілецькі марші, М. Гайворонський планував відреставрувати. Для цього почав збирати ноти оркестрових партій (*походові книжечки*), що збереглися в декотрих музик. Він пам’ятав лише фрагменти, тому 1935-го року в зверненні писав, що “хоча б і найменший матеріал (голосовий) допоможе мені легко відтворити цілість”⁷². Для цього просив своїх музик, які зберегли такі пам’ятки-“книжечки”, прислати їх на адресу “Літопису Червоної Калини”⁷³.

Запорукою майстерної гри духового оркестру була праця багатьох людей, а не тільки диригента й оркестрантів. Ще в час РСВ, коли тільки формувалася нотна бібліотека українських музичних колективів, кожному з його учасників треба було дати партії нових творів. Тоді, приміром, у мистецькому гурті М. Гайворонського флейтист Євген Якимів “цілими ночами сліпав та переписував голоси”⁷⁴. Духовий оркестр мав коня, аби перевозити великого бубна, іноді музик супроводжував окремий кухар, який забезпечував їх дещо краще й, головне, вчасне харчування⁷⁵. Серед інших умов успіху оркестру було добре знання диригентом індивідуальності його музик, що видно з їхньої характеристики М. Гайворонським. Особливо цінувалися ним ті оркестранти, які не тільки мали розвинені спеціальні здібності, а й завжди залюбки грали та, ніби, ніколи не втомлювалися, славилися працьовитістю, почуттям відповідальності, товарищкістю. Їх ентузіазм передавався іншим, “піддержував часто і томлячу працю-вишкіл”⁷⁶. Траплялося, що окремі музики були добрими виконавцями, але їм до походів ноги *не служили*. Коли оркестранти взяли до рук зброю та пішли на українсько-польський фронт, то ще взимку під Львовом чимало музикантів-патріотів загинуло: добрий музикант Демчишин (із Лісник), який грав на тромбоні (бас-позавна), брат М. Гайворонського Петро – альтист⁷⁷.

Про значущість музики в роки війни, зокрема тієї, яку грали духові оркестри, свідчить чимале їх число, вимоги до виконавської майстерності. Адже після призначення М. Гайворонського візитатором військових оркестрів при УГА, колективом музик Західної області УНР, яким він керував, почав управляти Юлько Форемний. Услід переходу військ УГА за Збруч, М. Гайворонського призначили головним капельмейстером духових оркестрів армії УНР⁷⁸.

Важливе місце духових оркестрів в УГА підтверджує те, що вони були в значніших військових частинах. Коли 15 листопада 1918 р. в Коломию приїхав глава військового відомства ЗУНР Дмитро Вітовський (1887–1919), то “сотня української армії складала звіт першому українському військовому міністрові, під звуки національного славня. Військовою духовою оркестрою диригував пор. Гнат Колцуняк”⁷⁹. Гра музик провадила військових на місця вишколу. Його в половині зими 1918–1919 рр. проходило в Коломиї чимало стрільців. Вони марширували вулицями під відомі українські мелодії у виконанні духових оркестрів. Після прибуття в Галичину на початку січня 1919 р. міністра УНР отамана Микити Шаповала (1882–1932) у його честь у Золочеві провели під музику оркестру стрілецький марш-парад, заграли “Ще не вмерла Україна”⁸⁰ (диригентом оркестру Золочівської округи тоді міг бути Ю. Форемний⁸¹). У березні голова Директорії УНР, Головний Отаман її армії Симон Петлюра (1879–1926) побував у Бережанах. Почесна сотня віддала вшанування, “а військова кошева музика відіграла

⁷² Гайворонський М. Перша орхестра У. С. С... С. 14.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.* С. 12.

⁷⁵ *Ibid.* С. 13.

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.* С. 14.

⁷⁹ Бемко В. Листопадові події в Коломиї. *Літопис Коломийський* / ред. М. Арсак. Коломия, 1991. С. 23.

⁸⁰ Литвин М. Проект “Україна”... С. 141–142.

⁸¹ Гайворонський М. Перша орхестра У.С.С... С. 13.

національний гімн”⁸². Цікаво, що у травні після віча в цьому місті оркестр уже заграє “національні гімни”⁸³.

Гарне виконання належних музичних творів, краса їх звучання укріпляли в очах світової спільноти значення ЗУНР. Оркестрантам доводилося швидко вивчати гімни інших держав. Після прийняття в Станиславові міжнародної місії Червоного Хреста й представників американської та англійської преси “на кінець заграла музика український і союзні гімни”⁸⁴. Не тільки український славень міг звучати, коли в тодішню столицю прибула італійська військова місія (вона потім “перейшла перед фронтом почесної сотні”⁸⁵).

Гра духових оркестрів звучала на похоронах значиміших осіб. У Гвіздці 27 квітня 1919 р. після великого віча, де посол Тимошук склав звіт, “відбувся похорон Семена Бахняка, жандарма, якого убив дезертир. Коломийська військова музика приграла жалобні марші. Похорон відбувся дуже величаво”⁸⁶. Бачимо, що дописувач газети розпізнав виконання різних траурних творів. І це не випадково, адже такі музичні гурти, приміром, один із них під орудою М. Гайворонського ще в роки РСВ мав у репертуарі, окрім звичайних і концертних маршів, чимало похоронних⁸⁷. Думаємо, що їхнє виконання певним чином перемежувалося в таких ситуаціях зі співом церковного хору.

Серед армійських музик виділялися сурмачі. Їх гра на сурмі (металевий аерофон, що нагадує формою та розмірами корнет, але без клапанів) сприяла взаємодії війська. Між джерел іконографії є фото сурмача в однострої УСС часу РСВ⁸⁸. Для сурми, чи як тоді казали *сигналовою трубкою*, М. Гайворонський опрацював усі сигнали. Але, чомусь, із них австрійки дозволяли тільки “грати стрільцям “Вечірній клич”⁸⁹. Мабуть, у війську ЗУНР такої заборони не було.

Одним зі стимулів розвитку музики в ЗУНР і залучення до музикування, зокрема його сприймання різними верствами населення, стала організація концертів для збору коштів на нужди Українського Червоного Хреста. Газети, запрошуючи станиславівців відвідати виступ артистів, писали, що на дохід цієї інституції Товариство *Українських Жінок* дає концерт у кінотеатрі *Австрія*. Цікаве рекламування виступу: “Програма добірна. Виконання бездоганне. Ціль висока”⁹⁰. Турбота про поранених і хворих стрільців у госпіталі Станиславова підтверджується співом для них Української республіканської капели. Для потреб Українського Червоного Хреста і *Санітарної Станиці* виступали перед чужоземними гостями в одному концерті М. Шекун-Коломийченко, піаністка Іванна Шмериківська (1893–1982), В. Ємець, Чернівецький український театр. З урахуванням, мабуть, значимості іноземців і гастролуючих артистів для забезпечення повноцінного сприймання творів у газетному оголошенні попереджали, що “під час виступів входити не вільно”⁹¹.

Про окремий концерт М. Шекун-Коломийченко кілька разів повідомляла *Републіка*: “Переїздом через місто Станиславів до Італії, Франції та Америки цими днями виступить тут з концертом відома артистка і краща співачка українських, італійських і инш. пісень Марія Шекун-Коломийченко, вчениця світових професорів музики та співу і улюблениця музичної публіки більших культурних центрів Європи. У виконанні артистки будуть наведені, між иншим, зразки як щиронародніх пісень, так і творів славніших композиторів ріжних народів”⁹². Зазвичай після концертів артисти дякували за їх організацію. Подібно М. Шекун-Коломийченко

⁸² Петлюра в Бережанах. *Републіка*. 1919. 5 бер. С. 3.

⁸³ Віча. *Ibid.* 20 трав. С. 4.

⁸⁴ Прийняття міжнародної місії Червоного Хреста і представників американської та англійської преси. *Ibid.* 18 бер. С. 2.

⁸⁵ Приїзд італійської військової місії до Станиславова. *Ibid.* С. 1.

⁸⁶ По Україні. УПБ. – Коломия 30. IV. *Ibid.* 3 трав. № 75. С. 2.

⁸⁷ Гайворонський М. Перша орхестра У.С.С... С. 13.

⁸⁸ Невідомий стрілець. *Обличчя звитяги (Стрілецькі світлини)* / упор. С. Липовецький. Львів, 2012.

⁸⁹ Гайворонський М. Перша орхестра У.С.С... С. 14.

⁹⁰ Оповідки. *Републіка*. 1919. 1 бер. С. 4.

⁹¹ Концерт в честь чужоземних гостей. *Ibid.* 19 бер. С. 4.

⁹² Приватні оголошення. Переїздом через місто Станиславів... *Ibid.* 27 лют. С. 4 ; 2 берез. С. 4.

опублікувала звернення, в якому висловила теплі слова дяки висоповажному: “Модестови Левицькому за його безкорисний труд та артистичне улаштування концерту”⁹³.

Жваве культурно-мистецьке життя на перших порах ЗУНР вели українські гімназисти, зокрема ті, що за молодим віком не пішли на фронт. Вони влаштовували тематичні вечори й концерти, театральні постановки⁹⁴. Ще підтверджують певний рівень розвитку музичної культури краян спогади О. Кошиця. Він зауважив, що в Галичині громадянство “пізнало зразу, яку пропагандивну роль може відіграти в Європі Капела, і прямо носило нас на руках. ... Галичани кохались у нашому співі, цінили і шанували нас”⁹⁵.

При організації концертів турбувалися про їх удале проведення. Завчасно обмислювали задум виступу. Для обговорення їх програми публікували оголошення, наприклад, що 26 березня 1919 р. в *Українській бесіді* відбудеться “засідання Шевченківського комітету (менчогоділового) від години 5-ої з полудня. Тому що буде устійнена вже програма недалекого концерту”⁹⁶. Мабуть, про неї згадували в Станиславові й тоді, коли члени комітету збиралися 5 травня 1919 року обговорити звіт стосовно підготовки до проведення через п’ять днів концерту⁹⁷ (певно, до роковин перепоховання Тараса Шевченка (1814–1861)).

У той час діяльність Станиславівського відділу музично-хорового Товариства *Боян* могла ледь жеврїти, адже більшість його членів була мобілізована. Однак “на знак високого пошанування мистецького таланту” Української республіканської капели її артистам після концерту від імені відділу цього Товариства голова п. Барановський вручив лавровий вінок. Згодом артистів вшанували “дружньою вечерею, де їх тепло вітали представники “Бояну” – Барановський, проф. Киселівський, композитор і музичний діяч з Перемишля Богдан Вахнянин” (1886–1940)⁹⁸. Турбота за підвищення рівня виконавської майстерності нових учасників *Бояна* підтверджує запрошення “всіх членів приходити на проби співу, які відбуваються що втірка і суботи від год. 7 вечером на “Бесіді”⁹⁹. Громади піклувалися про виховання своїх членів, зокрема шляхом залучення їх до музики. Про це свідчить оголошення: “Читальня “Просвіти” в Тустановичах ... глядає молодого здібного чоловіка до ведення хору і музики в читальні. Платня після умови. ... Тустановичі. 10. IV. 1919. Волошин секретар. Драган голова”¹⁰⁰.

Лунав спів і гра оркестрів при відзначенні в ЗУНР Першотравня як державного свята. У Станиславові в *салі Монюшка* згуртувалися члени єврейської соціал-демократичної партії, після промов “вийшли зібрані на площу... Тут привиталися гучними окликами з організаціями українських робітників, що надійшли з музикою і прапорами”¹⁰¹. Услід виступів ораторів оркестр залізничників виконав український гімн і *Марсельєзу*. Відбулася спільна хода українських і єврейських організацій “при звуках пісень та музики головними вулицями міста”¹⁰². У Коломиї тоді для “звеличання свята чимало причинилися продукції робітничого хору й музики залізничників і військової”¹⁰³. Нею називали духові оркестри, які були в УГА й у робітників, а до ПСВ часом і в селян.

Музика звучала в театральних виставах, що стали бажаним розрадликом у складний час війни. Затребуваними були виступи музично-театральних труп різних національностей, створених у Коломиї, Тернополі, Станиславові, Чернівцях, ін. містах. Потреба людей у перегляді театральних постановок у часи ЗУНР добре показана І. Монолатієм на прикладі Коломиї. *Пальму першості* в її театральному житті тримав *Аматорський кружок*, акторами якого були учні й гімназисти. “Кошти, отримані з продажу квитків, а також добровільні датки спрямували на

⁹³ Шекун-Коломийченко М. Лист до Редакції. *Републіка*. 1919. 18 бер. С. 4.

⁹⁴ Кочержук М. Гімназії українські. *Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 4, літери Г, Г / ред. М. Васильчук, М. Савчук. Коломия, 2006. С. 60.*

⁹⁵ Кошиць О. З піснею через світ. Публікація Миколи Гордійчука. *Україна*. Київ, 1989. № 28. С. 15.

⁹⁶ Яворський В. о. З краю. Щирець, д. 8. III. 1919. *Републіка*. 1919. 25 бер. С. 3.

⁹⁷ Засідання Шевченківського Комітету. *Републіка*. 1919. 4 трав. С. 2.

⁹⁸ Морозюк В. Капела Кошиця... С. 500.

⁹⁹ Оповідки. Виділ “Боян”. *Републіка*. 1919. 1 трав. С. 3.

¹⁰⁰ Оголошення. Читальня “Просвіти” в Тустановичах. *Idid*. 25 квіт. С. 4.

¹⁰¹ Свято 1-го мая в Станиславові. *Ibid*. 3 трав. С. 4.

¹⁰² *Ibid*.

¹⁰³ Свято Трудового Народу. *Ibid*. 6 трав. С. 3.

потреби окружної УНРади і Українського Червоного Хреста”¹⁰⁴. Ще один факт отримуємо з біографії Мар’яна Крушельницького (1897–1963). Він, після приходу 1917 р. в Тернопіль австро-німецьких військ, записався в легіон УСС і певний час перебував у духовому оркестрі під керівництвом М.Гайворонського. З утворенням ЗУНР за дозволом командування – з огляду на *інтерес публічний* – залишив військо й повернувся в це місто, щоб грати у новоорганізованому *Українському театрі*¹⁰⁵ (його за дорученням коменданта Тернополя восени 1918 р. створив Бенцаль Микола (1891–1938), а наступного року мистецький гурт перейменували у *Новий львівський театр*¹⁰⁶). Після захоплення Румунією Буковини її театр гастролював по ЗУНР. Відомо про репертуар Українського чернівецького театру на 27, 28 лютого й перші два дні березня. Зокрема при запрошенні на перегляд вистави *Вій* її рекламували фантастичною опереткою на чотири дії Марка Кропивницького”¹⁰⁷ (1840–1910). Чернівецький театр у травні 1919 р. об’єднався в Станиславові з театром Й. Стадника у Державний театр ЗУНР¹⁰⁸. Значення діяльності українських театрів підтверджує закриття подібної інституції за наказом польського уряду у Львові¹⁰⁹.

Як у Коломиї, Львові, так і в Станиславові функціонували різні театри. Цікаво, що якісно новий етап діяльності єврейського театру припадає саме на період ЗУНР. Причиною цього стало повернення до Станиславова: “значної кількості демобілізованої єврейської молоді й об’єктивно зумовленими історико-політичною ситуацією міграційними процесами. Тому не випадково, що саме в цей час невеликий драматичний гурток було реорганізовано в музично-драматичне товариство ім. А. Гольдфадена [Абрам, 1840–1908] з власним Статутом і значно розширеним спектром діяльності”¹¹⁰. Її вивчення дозволило зробити висновок про міжнаціональні зв’язки й взаємопроникнення культур різних народів на просторах Галичини¹¹¹. Водночас, таке узагальнення можна віднести до тогочасних ознак музичної культури.

Про *інавгураційну* виставу новозорганізованого українського театру Йосипа Стадника (1876–1954) у пресі так повідомлялося: “У вівторок 6. мая с. р. в салі Тов. Монюшка перша вистава Й. Стадника, на яку призначена “Казка старого млина”, драма на 4 дії Спиридона Черкасенка”¹¹² (1876–1940). Згодом мистецький гурт запрошував на “*Повстання панни Марі*” (комедія на чотири дії Володимира Винниченка (1880–1951), із “п. Смерекою в головній ролі”), драму Переца Гіршбейна (1880–1948) “*Земля*”¹¹³. Ще 21–22-го травня 1919 року йшла комедія Карло Гольдоні (1707–1793) “*Мірандоліна*”¹¹⁴. Звичайно, що постановки не обходилися без музики. Своєрідною вона могла бути в сільських театральних гуртах. В Ольгопільському повіті УНР: “по селах провадиться вистави аматорськими гуртками, які роблять гарне вражіння на селян”¹¹⁵. Виступи подібних груп могли відбуватися і в Західній області УНР.

Демонстрацію тогочасних німих кінострічок провадила гра музик. Нею приваблювали глядачів. Коли запрошували в кіно, то приверталася увага не тільки до *чудової гри артистів*, а й обіцялася *прегарна музика*¹¹⁶. Значення кіно для ЗУНР підтверджує викуп за 16 тисяч корон у чехословацьких військових в одному з міст на Волині: “дуже гарних апаратів городського кіно”¹¹⁷. У Станиславові в роки українсько-польської війни працювали два кінотеатри¹¹⁸.

¹⁰⁴ Монолатій І. Перша Республіка. Коломия в часи ЗУНР... С. 66–67.

¹⁰⁵ Лазарович М., Мельничук Б., Матейко Р. За волю й славу України... С. 193–194.

¹⁰⁶ *Ibid.* С. 161–162.

¹⁰⁷ Репертуар Українського Черновецького Театру. *Републіка*. 1919. 26 лют. С. 4.

¹⁰⁸ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923... С. 446.

¹⁰⁹ Закнення українського театру у Львові. *Републіка*. 1919. 16 бер. С. 4.

¹¹⁰ Романюк Л. Музично-театральне життя єврейської громади Станиславова першої третини ХХ ст. *Stanisławów i ziemia Stanisławowska...* С. 196.

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² Оповідки. Інавгураційна вистава Театру Й. Стадника. *Републіка*. 1919. 3 трав. С. 4.

¹¹³ Оповідки. Український театр Й. Стадника. *Ibid.* 16 трав. С. 3.

¹¹⁴ Оповідки. Український театр Й. Стадника. *Ibid.* 18 трав. С. 4 ; 20 трав. С. 4.

¹¹⁵ По Україні. *Ibid.* 6 бер. С. 2.

¹¹⁶ Оповідки. *Діло*. 1918. 3 лист. С. 4.

¹¹⁷ Мишуга Л. З Волині *Републіка*. 1919. 24 квіт. С. 3.

¹¹⁸ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923... С. 273.

Систематизація матеріалів про мистецтво ЗУНР дозволяє бачити своєрідність побутування такого стильового напрямку як *музичний бідермаєр*, що виник на початку XIX ст. в Західній Європі. Цим поняттям мітять настанови особистості, її настрої в пору реакції, плеканні приватного, домашнього, родинного життя, культивування так званих *маленьких* радощів. Проблематика музичної течії із самих початків відповідала певному способу життя, мислення, а то й вдачі особистості. Прикмети галицького музичного бідермаєра бачать у тому, що він формувався як своєрідне русло в загальноєвропейському музичному потоці, в активному застосуванні національних тенденцій, зокрема дії форм і жанрів, що виникли на українському ґрунті (думки, шумки, обробки народних пісень)¹¹⁹. Певно, що цей перелік у часи ЗУНР, на які припадає третій етап музичного бідермаєра, розширився в українців завдяки стрілецьким пісням, їх мотивів. Мабуть, свої особливості такий стильовий напрям мав у музиці інших етносів. У пору збройного протистояння українців і поляків правом привселюдного вільного музикування на перших порах успішно скористалися перші, а другі, як і представники інших етнічних спільнот, певно, частіше виражали себе в домашньому музикуванні (це може впливати зі спостережень, що “коломиїські польські педагоги та їхні поодинокі вихованці міцно закоренилися в підпіллі, очікуючи повернення “своїї” влади, а єврейські – вичікували, заявивши про нейтралітет у конфлікті українців і поляків, що ж із того буде, готуючись вітати майбутнього переможця”¹²⁰). Видно в молодій Республіці не кожна етнічна верства переймалася проблемами українців, та й серед них не всі були свідомими громадянами. Мабуть, із погіршенням для УГА обстановки на фронті, розширення окупованих теренів ЗУНР, мінялися настрої її громадян. Серед них, певно, усе популярнішими були музичні твори представників бідермаєра, що, як відзначає З. Жмуркевич, акцентували увагу на неповторності миттєвостей життя, виділяли достоїнства *маленької людини*, возвеличували представника *низів*, сприяли найбільш точній і особливо виразній передачі простих, невибагливих запитів, скромного потенціалу, сприяли втечі засобом домашнього музикування в спокійне родинне життя. Цьому допомагало виконання соло чи дуєтом, іноді в супроводі інструмента популярних жартівливих і любовно-ліричних пісень, пісень-романсів, міських варіантів народних вокальних творів тощо¹²¹.

Про сутужне життя професійних музик, їх самооцінку здогадуємося з оголошення: “Музик-сольо-клярнетіст, вільний від війська, має бюроову практику, глядає посади. Платня пожадана щонайменше 500 К. місячно. Зголошення слати на адресу: Калущ, Держ. Пов. Комісаріят Н. З.”¹²² (місячна переплата *Републики* тоді коштувала 20 корон, окремий її номер у Станиславові – 60 сот.¹²³). Серед професійних музик були й жінки. Поміж газетних оголошень знаходимо адресатку Герміну Земан, котра зауважила, що вона *музикантка*¹²⁴. Відомий етнограф, секретар Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові Володимир Гнатюк (1871–1926) давав оголошення, де просив повідомити про місцеперебування свого сина Юрія¹²⁵. Напевно, що переживання за його долю гальмувало наукову роботу званого дослідника.

Важче було відомим музичним постатям на зайнятих ворогом теренах. Під час польського свавілля в Стрию окупанти 22 травня 1919 року замучили особливо жорстоким способом (укинули в корито, а потім залили кип’ятком) Остапа Нижанківського (1863–1919) – священика УГКЦ, відомого композитора, диригента, званого кооператора й державного діяча ЗУНР, популяризатора українського хорового співу¹²⁶. Його сини Степан (1898–1931), Богдан (1903–1933) і Нестор ще в листопаді 1918 р. записалися добровольцями в УГА. Н. Нижанківський, коли приїжджав у відпустку на Великдень 1919 р. до ще живого батька, зустрівся тут з Українською республіканською капелою. На її концерті виступив акомпаніатором і проявив

¹¹⁹ Жмуркевич З. Галицький музичний бідермаєр XIX ст.: міф чи реальність... С. 145.

¹²⁰ Монолатій І. Перша Республіка. Коломия в часи ЗУНР... С. 78.

¹²¹ Жмуркевич З. Галицький музичний бідермаєр XIX ст.: міф чи реальність... С. 137, 142.

¹²² Приватні оголошення. Музик-сольо-клярнетіст. *Република*. 1919. 26 лют. С. 4.

¹²³ *Ibid.* С. 1.

¹²⁴ *Ibid.* 5 бер. С. 4.

¹²⁵ Приватні оголошення. Хто знає де є п. Юрій Гнатюк... *Република*. 5 бер. С. 3 ; 7 бер. С. 4 ; 8 бер. С. 4.

¹²⁶ Соневицький І. Нестор Нижанківський під час I Світової війни... С. 3.

неабияку майстерність. Водночас на прикладі Н. Нижанківського бачимо, що участь музик у військових діях часто калічила митців як фізично, так і душевно. Так трапилося з ним, коли йому прострелили руку¹²⁷, що додало каліцтва, адже вона була пошкоджена в роки ПСВ внаслідок падіння з коня. Травма викликала в митця на перших порах вельми негативні переживання, навіть приступи відчаю.

Такий вид музикування, як мистецький свист людини, зокрема в кризових ситуаціях, зміцнював її стресостійкість. Коли група стрільців разом із М. Тарнавським могла потрапити в полон, генерал побачив серед переляканих приятелів одного з-поміж них, що “заховав повну рівновагу духа й природні краску обличчя. Це був вічно розсміяний ... пустун Кох. Він у найскрутніших моментах умів підшукати якусь веселу мелодію, яку підсвистував собі з найбільшою увагою. І тепер він свистав із великим чуттям якогось вальса”¹²⁸.

Розвитку культури кожного з етносів сприяла діяльність їх кооперативних спілок. Газети тлумачили зміст діяльності, приміром, Дніпровського союзу споживчих союзів України (Дніпросоюз, 1917–1920). Він окрім торгівлі сприяв розвою національної свідомості, мав відділи в Галичині. Серед них був культурно-просвітний. Сюди входили секції видавничі (мала друкарню, торгувала книгами), музично-хорова, музей і нотозбірня. Відділ допомагав через інструкторів влаштовувати театральні вистави, лекції, народні хори¹²⁹.

Поважною складовою музичної культури тогочасної України було нотовидавництво. Його студії Іриною Савченко показали, що 1917–1920-ті рр. стали для нього найпліднішим періодом¹³⁰. Серед збірок музичних композицій чимало тих, що появилися, як думається, на теренах ЗУНР, зокрема завдяки подвижницькому впорядкуванню творів Євгеном Турулою (1882–1951)¹³¹ – українського греко-католицького священника, диригента, нотовидавця, педагога й композитора. Серед міст із нотодрукуванням виділяється Коломия та Станиславів. Окрім того, частину нотовидань поширювали кустарним, фотомеханічним способом (може тому фахівцям іноді важко встановити точний час і місце їх опублікування). Серед нотодруків виділяються “Українські пісні: На голос в супроводі фортепяна”. Між видавництв після Києва, Ляйпцига, зустрічається “Галицька Накладня” в Коломиї. Перший зошит опублікували між 1917–1918 рр., другий – 1917–1919 рр. Там же надрукували серед 1917–1923 рр. *Українські спів і думи*, “Українські танкові пісні” (для голосу в супроводі фортепяно), “Українські танці” (для фортепяно). Усі збірки уклад Є. Турула¹³². У 1918 р. (?) міг побачити світ збірник “Ще не вмерла Україна: 200 патріотичних і народних українських пісень: на фортепян [з надписаним текстом]”. Упорядником, автором передмови до першого видання був Денис Січинський (1865–1909), згодом Станіслав Людкевич (1879–1979) розширив і відредагував виправлене й доповнене друге видання. Місцем друкування були Станиславів і Львів (наклад і власність книгарні Маріана Гасклера (1879–1935) в Станиславові). Коломию (Галицька накладня) бачимо серед місць публікації приблизно в 1918–1919 рр. збірника “Прелюдії для фортепіано” (1908) Василя Барвінського (1888–1963). Коломия згадана серед видавництв, що надрукували в проміжку між 1917–1923 рр. збірники “Музика до Кобзаря” (хори, згромаджені Є. Турулою; перший зшиток), поміж 1918–1923 рр. – “Музика до слів...” (за тодішньою орфографією) окремо Б. Лепкого, Юрія Федьковича (1834–1888), Івана Франка (1856–1816)¹³³. Серед 1917–1923 рр. побачили світ у видавництвах, між яких згадана Коломия, “Мельодичні етюди для скрипки”, “Школа для скрипки”, “Школа для фортепяну” Лева Портнова¹³⁴, “Українські воєнні пісні: Козацькі і стрілецькі [Для хору без супроводу та з супроводом фортепяна]” (перші постали в 1918–1922 рр. в обробці

¹²⁷ Соневицький І. Нестор Нижанківський під час I Світової війни... С. 3.

¹²⁸ Тарнавський М. Спогади... С. 123–124.

¹²⁹ Андрієнко. Що таке Дніпросоюз? Републіка. 1919. 14 бер. С. 3.

¹³⁰ Савченко І. Українські нотні видання 1917–1923 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : Науковий каталог / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. Івченко. Київ, 2007. С. 22. (З історії музичної спадщини України).

¹³¹ *Ibid.* С. 162–164, 229–233.

¹³² *Ibid.* С. 230–232.

¹³³ *Ibid.* С. 51, 162, 163, 251.

¹³⁴ *Ibid.* С. 177–178.

Філарета Колесси (1871–1947), а другі зібрав і обробив для чоловічого хору М. Гайворонський¹³⁵. У пору між 1918–1922 рр. опубліковані там же “Українські гимни” (їх Є. Турула зібрав 13)¹³⁶. Він же упорядкував для фортепяно “Українські марші”, а для хору – “Українські маршеві пісні” (перший збірник побачив світ у проміжку між 1917–1923 рр., а другий – серед 1918–1923 рр. у тому числі завдяки згаданому коломийському видавництву¹³⁷. Може окремі із цих нотодруків опубліковані не в ЗУНР, але вони зміцнювали український дух, були серед чинників її постання; видані твори продовжили жити в музиці, укріплювати й популяризували його.

Серед заходів українізації перейменовували вулиці. Для пропаганди національної музики в Станиславові дві з них назвали іменами Миколи Лисенка (1842–1912), Дениса Січинського¹³⁸. Її популяризації сприяла музична іконографія ще часів ПСВ. Українці зберігали поштівки “До бою!” із зображенням стрільця-сурмача, вояків і дівчат із нотами маршу “Бо війна війною” чи пісні “Ой видно село, широке село...”. На фото часів ЗУНР бачимо музик, а трембітаючого гуцула з карабіном за плечима – на обкладинці мемуарної праці “До волі” активного діяча “Гуцульської Республіки” в Ясіні Степан Клочурака (1895–1980)¹³⁹.

У ЗУНР турбувалися про виховання дітей засобами мистецтва. Зі статті Степана Сірополко (1872–1959) “Завдання нової школи” лунав заклик “дати простір естетичним переживанням дитини”¹⁴⁰. Закономірно, що в їх розвитку домінуюче місце займає музикування. Багатофункціональність пісні, осібно як джерела відомостей про народ, підтверджується порадою при виборі пісень із козацьких часів, пояснювати школярам значення осіб і подій, про які згадано у творі, наголошувалося, що його образність полегшить запам’ятовування історичної частини, заповнить білі плями в тодішніх підручниках¹⁴¹.

Дієвість музичної критики помітна в реагуванні часописів на мистецькі події (згадки про виконання значимих пісень у церквах і на вічах, програми концертів, участь духових оркестрів у зустрічі поважних гостей, святкуваннях чи похоронах, організацію Шевченківських вечорів, гастролі в Станиславові Капели під орудою О. Кошиця, інших визначних митців, виконання неприйнятних російських пісень тощо). Такі відгуки популяризували музику та її виконавців, оцінювали їх мистецький рівень і загалом допомагали розвитку музичної культури. Критичні висловлювання стосовно доцільності поїздки Капели за кордон, а не ширші виступи в ЗУНР перед вояками й пораненими, у містах і селах¹⁴² ще раз підтверджують розуміння значимості музики в житті держави, особливо тієї, що веде війну.

Чинником налагодження масового музичного виховання є самоосвіта. Її запорукою вважали привчання: “ученика докладно й зі зрозумінням читати кожду приступну для нього книжку”¹⁴³. Організації самоосвіти допомагали виступи культурних діячів. Вони розкривали значення позашкільної освіти¹⁴⁴. Цьому сприяли публічні бібліотеки¹⁴⁵, нові книжкові видання. Серед їх масиву були такі, де не тільки в змісті твору час від часу згадується музика, а й у назві є її терміни: В. К. “Різвяна симфонія”, Дмитро Казармів. “Юнацька пісня”¹⁴⁶. Особливої ваги набула самоосвіта у війську, уладження для цього читалень. Часописи повідомляли про формування армійських бібліотек, закликали передавати сюди книги, газети, що мали підносити свідомість вояцтва, додавати йому завзяття, оберігати від деморалізації¹⁴⁷.

¹³⁵ Савченко І. Українські нотні видання 1917–1923 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського... С. 229.

¹³⁶ *Ibid.* С. 230.

¹³⁷ *Ibid.* С. 231.

¹³⁸ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923... С. 272–273.

¹³⁹ *Ibid.* С. 10.

¹⁴⁰ Сірополко С. Завдання нової школи. *Републіка*. 1919. 4 трав. С. 3.

¹⁴¹ Учитель. З ниви нашого, народного шкільництва *Наддністрянські вісти*. Станиславів, 1919. 31 бер.

¹⁴² Морозюк В. Капела Кошиця... С. 499.

¹⁴³ Сірополко С. Завдання нової школи. *Републіка*. 1919. 30 квіт. С. 3.

¹⁴⁴ Молода Громада... *Републіка*. 1919. 16 бер. С. 4.

¹⁴⁵ Курилович В. Прилюдна бібліотека ім. Т. Шевченка. *Републіка*. 1919. 27 лют. С. 3.

¹⁴⁶ Приватні оголошення. *Републіка*. 1919. 20 трав. С. 4.

¹⁴⁷ Чайківський Ф., п. дух. Дайте книжку для жовніра! *Републіка*. 1919. 29 бер. С. 4 ; Бубела, Тов. Держ. Секретар Військових справа. Бюро народньої освіти. До української суспільности! *Ibid.* 30 квіт. С. 2.

Роки ЗУНР стали складним і суперечливим періодом української історії, що характеризується, з одного боку, тенденціями безперечного відродження та короткочасного розвою української культури, її музики, а з другого – певного регресу, викликаного війною, розрухою, епідеміями. Усе ж становлення першої Республіки на теренах Західної України певним чином вплинуло на характерності полінаціонального музичного життя. Його збагаченню сприяли особливе духовне піднесення українців, більша свобода публічного утвердження себе в музиці й завдяки їй. Ріст кількості українців-воjakів розширив сферу національного військового музикування. Появлялися нові вокальні й інструментальні твори, розшилася нотна література, зокрема для духового оркестру. Його учасники швидко вивчали гимни різних держав, твори для марширування чи відпочинку війська. Музиканти брали участь у боях і гинули чи калічилися. Своєрідною була церковна музики (ширшало коло капеланів, жінки й підлітки заміняли мобілізованих чоловіків-дяків і паламарів, органістів і дзвонарів; почастишало жалібне виконання похоронних співів тощо). Завдяки колядуванням, як і організації платних концертів передавалися кошти на потреби поранених. Популяризації української музики допомагало нотодрукування. Воно задокументувало її значимість в житті людей. Підтримці окремих музичних жанрів сприяла затребуваність театральних вистав, що стали бажаним розрадином. Музика звучала як супровід демонстрації німих кінокартин. Вона успішно виконувала свої соціокультурні функції в житті цивільних і військових, соціальних прошарків, вірних різних конфесій, як ніколи допомагала виживати, воювати, виховувати та мобілізувати, оздоровлюватися, підтримувати міжнародний престиж й утверджувати українство; вона була могутнім засобом розради в біді, подолання труднощів, способом виразити смуток тощо. Закономірні дії держави у сфері культури засвідчили високу оцінку ваги мистецтва в час війни.

MUSIC CULTURE OF THE WESTERN UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Bohdan KINDRATIUK
State Higher Educational Institution
"Vasyl Stefanyk Precarpathian National University",
Department of Methodology of Music Education and Conduction,
Shevchenko St., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: bohkind@ukr.net.

The article outlines the existence of the main components of the polynational musical culture in the WUPR. Its feature is instrumental and vocal folklore of Ukrainians, Poles, Jews, Germans, Hungarians, Romans, and other ethnic groups, and also peculiarities of music of ethnographic regions (Boikivshchyna, Bukovyna, Hutsulshchyna, Zakarpattia, Lemkivshchyna, Opillia, Pokuttia). Musical art successfully performed its social and cultural functions in the life of civilians and military, social strata, believers of different denominations. It helped to live and fight, to educate and mobilize, to create stronger ukrainian society spirit and popularize ukrainian nation in the world, to heal. The legislative actions of the newly created state in the field of culture, particularly of art, attested to its significance. The article specifies isolated facts from biographies of musical artists, authorship of some of their works.

The purpose of our work is to systematize sources of information about the various national music of the WUPR. The urgency of this is enhanced by the fact that for a long time, due to the Communist taboos, such notes were unknown to the public. The article helps to highlight the manifestations of the components of musical culture, the development of its separate genres. The feature of WUPR music was the instrumental and vocal folklore of the ethnographic regions (Boikivshchyna, Bukovyna, Hutsulshchyna, Zakarpattia, Lemkivshchyna, Nadsiania, Opillia, Pokuttia), as well as the music-making of different ethnic groups (Poles, Jews, Germans, Romans, Hungarians, etc.), which were predominantly part of the urban population. The peculiarities of music were also influenced by the place of residence of the people, most of which lived in villages and were engaged in agriculture. The complicated living conditions caused by the First World War, and later by Ukrainian-Polish armed struggle, devastation, hunger, diseases, outbreaks of epidemics, have not suppressed music-making completely. Church music retained its prevalence (liturgical singing, bell-ringing, organ playing). The proclamation of the Ukrainian state on the territory of Eastern Galicia caused a general elevation of Ukrainians prompting the surge of their public music-making. Among the genres of music, the most popular and common one was a song. Military music was developing further, including brass bands; songs of the Ukrainian Sich Riflemen gained popularity; new vocal productions appeared. Military chaplains arranged, if necessary, group

singing of sacred works, in particular those that were performed at the funeral of slaughtered soldiers or those who died from the wounds. Musical and theatrical life awakened. Music-making was an urgent need to compensate for the living difficulties of all the ethnic groups at that time. At the beginning and end of the WUPR's existence, such a style trend as the Galician musical Biedermeier manifested in a peculiar way. The significance of music is reinforced by the persecution of its leaders, in particular Ukrainian priests, by Polish interventionists. Numerous newspapers contributed to the development of musical criticism. The results of our scientific research are useful for better understanding of the functions of music in different situations of the Galicians' life, its essential role in satisfying certain spiritual needs.

Keywords: music culture; polyethnics; folklore; church, secular and military music; biedermeier.

REFERENCES

- Andriienko. Shcho take Dniprosoiuz? *Republyka*. Stanyslaviv, 1919. 14 ber. S. 3. [in Ukrainian].
- Bemko V. Lystopadovi podii v Kolomyi. *Litopys Kolomyiskyi* / red. M. Arsak. Kolomyia, 1991. S. 4–23. [in Ukrainian].
- Boievyi marsh. Strilets. *Stanyslaviv*. 1919. 19 ber. S. 1. [in Ukrainian].
- Bolshevyky na Ukraini. *Republyka*. 1919. 27 ber. (prodovzhennia). S. 2. [in Ukrainian].
- Botushanskyi V. Uchast bukovyntsiu u protsesi tvorennia Ukrainskoi derzhavnosti (1918–1919). *Mizhnarodna naukova konferentsiia, prysviachena 75-richchiiu Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* (1–3 lystop. 1993 r.) : materialy. Ivano-Frankivsk : [b. v.], 1993. S. 8–10. [in Ukrainian].
- Bubela, Tov. Derzh. Sekretar Viiskovykh sprava. Biuro narodnoi osvity. Do ukrainskoi suspilnosti! *Republyka*. 30 kvit. S. 2. [in Ukrainian].
- Bulka Yu. Muzychna kultura Zakhidnoi Ukrainy. Istoriiia ukrainskoi muzyky : u 6 t. T. 4 : 1917–1941 / AN Ukrainy, IMFE im. M. T. Rylskoho / redkol. L. Parkhomenko (vidp. red.), O. Lytvynova, B. Filts. Kyiv : Naukova dumka, 1992. S. 545–589. [in Ukrainian].
- Bulka Yu. Nestor Nyzhankivskiy. Zhyttia i tvorchist / Zhyttievyi i tvorchyi shliakh. Vikipediia. [in Ukrainian].
- Velykyi spivanyk “Chervonoii Kalyny” [Noty] : zb. pisen strilets., ist. (kozats.), pobut., obriad., zhartivlyvykh : v oprats. dlia khoriv – mish., muzhes. y zhinochoho a cappella / red. Z. Lysko. Lviv : Chervona kalyna, 1937. 319 s. [in Ukrainian].
- Velykochyi V. Ukrainka istoriohrafiiia suspilno-politychnykh protsesiv u Halychyni: 1914–1919 rr.: monohrafiiia / Prykarp. natsion. un-t im. V. Stefanyka. Ivano-Frankivsk : VDVTsIT Prykarp. natsion. un-tu im. V. Stefanyka, 2009. 812 s. [in Ukrainian].
- Vytvytskyi V. Striletska pisnia. *Litopys Chervonoii kalyny : ist.-literat. chasopys*. Lviv : Atlas, 1997. № 10–12. S. 493–497. [in Ukrainian].
- Vytvytskyi V. Muzykoznavchi pratsi. *Publitsystyka / upor., pidhot. do druku, koment., perek. i pered. slovo Liubomyr Lekhnyk*. Lviv : [b. v.], 2003. 400 s. (Istoriiia ukrainskoi muzyky: Doslidzhennia, vyp. 19 / In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy). [in Ukrainian].
- Vytvytskyi V. Borys Maksymovych. Vasyl Vytvytskyi. *Muzykoznavchi pratsi. Piblitsystyka*. S. 326. [in Ukrainian].
- Vicha. *Republyka*. 1919. 18 trav. S. 2 ; 20 trav. S. 4. [in Ukrainian].
- Havryliv B., Kosylo M. Stolytsia ZUNR v Stanyslavovi (1919 r.) : Istor.-kraiezn. iliustr. vyd. Ivano-Frankivsk : Misto NV, 2018. 152 s. [in Ukrainian].
- Haivoronskyi M. Persha orkestra U.S.S. *Litopys Chervonoii Kalyny*. Lviv, 1935. № 12. S. 12–14. [in Ukrainian].
- Hordiichuk M. Charodii ukrainskoi muzyky. *Ukraina*. Kyiv, 1989. № 27. S. 19–21. [in Ukrainian].
- Dlia oborontsiu Ridnoho Kraiu. Zhertvoliubnist chortkivskykh selian. *Republyka*. 1919. 21 trav. S. 2. [in Ukrainian].
- Dmytruk S., Kindratiuk B. Kulturno-mystetske zhyttia ZUNR yak dzherelo stymuliuvannia rozvytku khudozhno-piznavalnykh interesiv suchasnykh shkolariv. *Mizhnarodna naukova konferentsiia, prysviachena 75-richchiiu Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* (1–3 lystop. 1993 r.) : materialy. Ivano-Frankivsk : [b. v.], 1993. S. 125–127. [in Ukrainian].
- Zhmurkevych Z. Halytskyi muzychnyi bidermaier XIX st.: mif chy realist. *Muzychna ukrainistyka: suchasnyi vymy r:* zb. nauk. st., na poshanu doktora mystetstvoznavstva, prof., chl.-kor. Akademii mystetstv Ukrainy Ally Tereshchenko / red.-upor. M. Rzhavska. Kyiv ; Ivano-Frankivsk : Vydavets Tretiak I. Ya., 2008. Vyp. 2. S. 137–146. [in Ukrainian].
- Zidz ukrainskoho katolytskoho dukhovenstva Zakhidnoi Oblasty. *Republyka*. 1919. 20 trav. (prodovzh.). S. 3. [in Ukrainian].
- Zamknennia ukrainskoho teatru u Lvovi. *Republyka*. 1919. 16 ber. S. 4. [in Ukrainian].
- Zasidannia Shevchenkivskoho Komitetu. *Republyka*. 1919. 4 trav. S. 2. [in Ukrainian].

- Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika. 1918–1923 : iliustrovana istoriia / [avtor idei, hol. red. i ker. nauk. kol. Mykola Kuhutiak]. Lviv ; Ivano-Frankivsk : Manuscript – Lviv, 2008. 524 s. [in Ukrainian].
- Z pivnichno-zakhidnoho polcko-ukrainskoho frontu. *Republyka*. 1919. 14 ber. S. 2. [in Ukrainian].
- Inavguratsiina vystava Teatru Y. Stadnyka. *Republyka*. 1919. 3 trav. S. 4. [in Ukrainian].
- Karas H. Khorova kultura ukraintsiv mista Stanyslavova z kintsia XIX do 1939 roku. *Stanisławów i ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku : Po stronie pamięci i dialogu. T. 2 : Gospodarka, kultura, religia* / red. nauk. : P. Hawrylyszyn, M. Kardas, A. A. Ostanek; z pol. per. N. Tkachyk. Warszawa ; Stanisławów : [b. v.], 2017. S. 203–213. [in Ukrainian].
- Karas H. Muzychna kultura ukrainskoi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittia : monohrafiia. Ivano-Frankivsk : Typovit, 2012. 1164 s. [in Ukrainian].
- Karpynets I. Istoriiia 8-yi Halytskoi Bryhady. III. b. Pershyi vidvorot U. H. A. *Litopys Chervonoï Kalyny*. 1935. № 12 (zakinch.). S. 19–23. [in Ukrainian].
- Kyianovska L. Halytska muzychna kultura XIX–XX st. : navch. posib. Chernivtsi : Knyhy – XXI, 2007. 424 s. [in Ukrainian].
- Kyianovska L. Ukrainska muzychna kultura : navch. posib. Lviv ; Kyiv : Triada plus ; Alerta, 2008. 344 s. [in Ukrainian].
- Kindra V., Kindratiuk B. Do pyttannia pro vykorystannia materialiv hazet ZUNR u muzychno-estetychnomu vykhovanni suchasnykh shkoliariv. *Mizhnarodna naukova konferentsiia, prysviachena 75-richchiiu Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1–3 lystop. 1993 r.)* : materialy. Ivano-Frankivsk : [b. v.], 1993. S. 122–123. [in Ukrainian].
- Kindratiuk B. Storinky istorii ZUNR v ukrainskii muzychnii spadshchyni. *Mizhnarodna naukova konferentsiia, prysviachena 75-richchiiu Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1–3 lystop. 1993 r.)* : materialy. Ivano-Frankivsk : [b. v.], 1993. S. 120–121. [in Ukrainian].
- Kobuta L. Presovi vydannia ZUNR: spetsyfyka funktsionuvannia ta ideolohiia zmistovoho napovnennia. *Ukraina : kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist* : zb. nauk. pr. Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2009. Vyp. 18. S. 644–651. [in Ukrainian].
- Kontsert v chest chuzhozemnykh hostei. *Republyka*, 1919. 19 ber. S. 4. [in Ukrainian].
- Kostiuk V. ZUNR u spohadakh pysmennyka Osypa Moshury. *Mizhnarodna naukova konferentsiia, prysviachena 75-richchiiu Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1–3 lystop. 1993 r.)* : materialy. Ivano-Frankivsk : [b. v.], 1993. S. 118–120. [in Ukrainian].
- Kocherzhuk M. Himmazii ukrainski. *Entsyklopediia Kolomyishchyny. Zshytok 4, litery H, G* / red. M. Vasylychuk, M. Savchuk. Kolomyia, 2006. S. 60.
- Koshyts O. Z pisneiu cherez svit. Publikatsiia Mykoly Hordiichuka. *Ukraina*. Kyiv, 1989. № 27. S. 21; № 28. S. 15–17; № 29. S. 18–20; № 30. S. 13–15; № 31. S. 15–17. [in Ukrainian].
- Kurylovych V. Pryliudna biblioteka im. T. Shevchenka. *Republyka*. Stanyslaviv, 1919. 27 liut. S. 3. [in Ukrainian].
- Lazarovych M., Melnychuk B., Mateiko R. Za voliu y slavu Ukrainy. Narysy z istorii Ukrainskoho Sichovoho Striletstva ta Ukrainskoi Halytskoi Armii. Vyd. 3-tie, dop. Ternopil : TzOV “Terno-hraf”, 2015. 320 s. [in Ukrainian].
- Leshchyshyn D. Katastrofa armii U. N. R. *Ukrainskyi holos / Ukrainian voice*. Vinnipeg ; Man, 1925. 19 serp. S. 3. [in Ukrainian].
- Lytvyn M., Naumenko K. Istoriiia ZUNR / NAN Ukrainy, In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. Lviv : Olir, 1995. 361 s. [in Ukrainian].
- Lytvyn M. Proekt “Ukraina”. Halychyna v Ukrainskii revoliutsii 1917–1921 rr. Kharkiv : Folio, 2015. 380 s. [in Ukrainian].
- Luchkiv V. Zizd ukrainskykh inzhyniriv v Stanyslavovi. *Republyka*. 1919. 7 ber. S. 3. [in Ukrainian].
- Myshuha L. Z Volyni *Republyka*. 1919. 24 kvit. S. 3. [in Ukrainian].
- Moloda Hromada... *Republyka*. 1919, 16 ber. S. 4. [in Ukrainian].
- Monolatii I. Persha Respublika. Kolomyia v chasy ZUNR. Ivano-Frankivsk : Lileia-NV, 2017. 96 s. [in Ukrainian].
- Monolatii I. Misto dvokh republik i dyktatury. Kolomyiski stseny Ukrainskoi revoliutsii. Ivano-Frankivsk : Halytsko-Ukrainska Nakladnia im. Yakova Orenshaina, 2018. 656 s. [in Ukrainian].
- Moroziuk V. Kapela Koshytsia. *Litopys Chervonoï kalyny*. Lviv, 1997. № 10–12. S. 497–501. [in Ukrainian].
- Oblychchia zvytiahy (Striletski svitlyny) / upor. S. Lypovetskyi. Lviv, 2012. [in Ukrainian].
- Oholoshennia. *Dilo*. 1918. 14 lyst. S. 4. [in Ukrainian].
- Oholoshennia. Chytalna “Prosvity” v Tustanovychakh... *Republyka*. 1919. 25 kvit. S. 4. [in Ukrainian].
- Omelianovych-Pavlenko. Ukrainsko-polska viina 1918–1919. Ivano-Frankivsk : Lileia-NV, 2018. 144 s. (Seriia spohadiv “Zvytiazhysti”). [in Ukrainian].

- Opovistky. Vydil "Boiana". *Republyka*. 1919. 1 trav. S. 3. [in Ukrainian].
- Opovistky. *Dilo*. 1918. 3 lyst. S. 4. [in Ukrainian].
- Opovistky. *Republyka*. 1919. 1 ber. S. 4. [in Ukrainian].
- Opovistky. Ukrainskyi teatr Y. Stadnyka. *Republyka*. 1919. 16 trav. S. 3; 18 trav. S. 4; 20 trav. S. 4. [in Ukrainian].
- Pavlyshyn S. Muzychna kultura Zakhidnoi Ukrainy 1900–1939 rr. *Yii zh. Z neopublikovanoho* : zb. st. Lviv : Svit, 2010. S. 8–85. [in Ukrainian].
- Petliura v Berezhnakh. *Republyka*. 1919. 5 ber. S. 3. [in Ukrainian].
- Po Ukraini. *Republyka*. 1919. 6 ber. S. 2. [in Ukrainian].
- Po Ukraini. UPB. – Kolomyia 30. IV. *Republyka*. 1919. 3 trav. № 75. S. 2. [in Ukrainian].
- Pryvatni oholoshennia. Muzyk-solo-kliarnetist. *Republyka*. Stanyslaviv, 1919. 26 liut. S. 4. [in Ukrainian].
- Pryvatni oholoshennia. Pereizdom cherez misto Stanyslaviv... *Republyka*. Stanyslaviv, 1919. 27 liut. S. 4; 2 ber. S. 4. [in Ukrainian].
- Pryzid italiiskoi viiskovoi misii do Stanyslavova. *Republyka*. 1919. 18 ber. № 38. S. 1. [in Ukrainian].
- Pryiniattia mizhnarodnoi misii Chervonoho Khresta i predstavnykiv amerykanskoj ta angliiskoi presy. *Republyka*. 1919. 18 ber. № 38. S. 2. [in Ukrainian].
- Proekt "Ukrainski pisni". URL: <http://www.pisni.org.ua>. [in Ukrainian].
- Pro oholoshennia Ukrainiskoi derzhavy. *Dilo*. Lviv, 1918. 20 zhovt. № 239. S. 1. [in Ukrainian].
- Repertuar Ukrainiskoho Chernovetskoho Teatru. *Republyka*. 1919. 26 liut. S. 4. [in Ukrainian].
- Romaniuk L. Istorychne pidgruntia formuvannia mystetskoho zhyttia Stanyslavova v kulturnomu prostori Halychyny druhoj polovyny XIX – pershoj tretyny XX st. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Mystetstvoznavstvo*. Ivano-Frankivsk, 2012. S. 119–205. [in Ukrainian].
- Romaniuk L. Muzychno-teatralne zhyttia yevreiskoi hromady Stanyslavova pershoj tretyny XX st. *Stanisławów i ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku : Po stronie pamięci i dialogu. T. 2 : Gospodarka, kultura, religia* / red. nauk. : P. Hawrylyszyn, M. Kardas, A. A. Ostanek ; [z pol. per. N. Tkachyk]. Warszawa ; Stanisławów : [b. v.], 2017. S. 194–202. [in Ukrainian].
- Romaniuk L., Cherepanyn M. Muzychne i teatralne zhyttia Stanyslavova (druha polovyna XIX – persha polovyna XX st.) : monohrafiia. Ivano-Frankivsk : Suprun V. P., 2016. 508 s. [in Ukrainian].
- Savchenko I. Ukrainski notni vydannia 1917–1923 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : Naukovyi katalog / NAN Ukrainy. Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho ; nauk. red. L. V. Ivchenko. Kyiv : [b. v.], 2007. 384 s. (Z istorii muzychnoi spadshchyny Ukrainy). [in Ukrainian].
- Savchenko I. Ukrainski notni vydannia 1917–1923 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : Naukovyi katalog / NAN Ukrainy. Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho ; nauk. red. L. V. Ivchenko. Kyiv : [b. v.], 2007. 384 s. (Z istorii muzychnoi spadshchyny Ukrainy). [in Ukrainian].
- Sviato 1-ho maia v Stanyslavovi. *Republyka*. 1919. 3 trav. S. 4. [in Ukrainian].
- Sviato Trudovoho Narodu. *Republyka*. 1919. 6 trav. S. 3. [in Ukrainian].
- Siropolko S. Zavdannia novoi shkoly. *Republyka*. 1919. 30 kvit. S. 3; 4 trav. S. 3; 18 trav. S. 3. [in Ukrainian].
- Sonevtskyi I. Nestor Nyzhankivskyi pid chas I Svitovoi viiny : rukopys / Instytut tserkovnoi muzyky Ukrainiskoho katolytskoho universytetu (Lviv). Arkhiv I. Sonevetskoho. [in Ukrainian].
- Striletski pisni / uporiad., zapys, vstup. st., komentari ta dodatky Oksany Kuzmenko. Lviv : Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, 2005. 640 s. [in Ukrainian].
- Tarnavskyi M. Spohady / per. z nim. ta in. Volodymyr Bak. Ivano-Frankivsk : Lileia-NV, 2018. 160 s. (Seriia spohadiv "Zvytiazhtsi") . [in Ukrainian].
- Ukrainskyi teatr Y. Stadnyka. *Republyka*. 1919. 16 trav. S. 3. [in Ukrainian].
- U Lvovi. *Republyka*. 1919. 28 liut. (prodovzh.). S. 3. [in Ukrainian].
- Uchytel. Z nyvy nashoho, narodnoho shkilnytstva. *Naddnistranski visty*. Stanyslaviv. 1919. 31 ber.
- Chaikivskyi F., p. dukh. Daite knyzhku dlia zhovnira! *Republyka*. 1919. 29 ber. S. 4; [in Ukrainian].
- Cherepanyn M. Muzychna kultura Halychyny (druha polovyna XIX – persha polovyna XX st.) : monohrafiia. Kyiv : Vezha, 1997. 328 s. [in Ukrainian].
- Shekun-Kolomyichenko M. Lyst do Redaktsii. *Republyka*. 1919. 18 ber. S. 4. [in Ukrainian].
- Shumskyi L., o. Z dukhom chasu. Pohliad na spravu dukhovenstva. *Republyka*. 1919. 28 liut. S. 3; 1 ber. (zakinch.). S. 3. [in Ukrainian].
- Yavorskyi V. o. Z kraiu. Shchyrets, d. 8. III. 1919. *Republyka*. 1919. 25 ber. S. 3. [in Ukrainian].